شانۆ و دەرمان

م.حسێن ئوسمان ئەبدورەحمان
زانکویا زاخو/فاکولتیا زانستێن مروڤایەتی/ پشکا زمانێ کوردی

بێ گومان مروڤایەتی هەر ژ دەستپێکا هەبوونا خوە ل دویڤ چارەسەری و بەرسڤێن گونجایی، بو پرسیار و رویدانێن دەوروبەری خوە بوویە؛ لەورا د ئێکەم پێنگاڤدا ب هزر و خەیالا خوە ل هەمبەری سروشتی راوەستا و دەست ب ئافراندنا (ئەفسانە)ی کر. هەر چەندە د هندەک بواراندا نەشیا ب سەر سروشتیدا زال ببیت و ب ڤێ چەندێ دکەفتە بن هێزا وێ و ب ناچاریڤە سەرێ خوە ل هەمبەری وان رویدانان د چەماند.

پشتی قوناغەکا درێژ و ل سەردەمەکێ نوی و پێشکەفتنا هزریدا، هێدی هێدی پاشەکشییێ ژ کریار و هزرێن خوە کرن و هەتا وێ رادێ کو شیان رێنڤیسێ ب ئافرینن؛ و ئەڤ رێنڤیسە بوو دەستپێکا وەرچەرخانا مروڤایەتییێ و پێشکەفتن کەفتە د گشت بوارێن ژیانێدا و هونەر ژی وەک لایەنەکێ پەیوەندیدار ب مروڤ و ژیانا مروڤیڤە پێشکەفت.

هونەر وەک ئێک ژ بوارێن دەستکەفتی یێن بیر کرن و هزرا مروڤایەتییێ؛ دابەشی دوو گروپێن سەرەکی دبیت کو ب گشتی بریتینە ژ دوو قوتابخانێن :

١. هونەر بو هونەر
٢. هونەر بو جڤاک

هەلبەت رادە و رێژا پشتەڤانێن هەر دوو گروپان نە د جێگیرن؛ چونکە هندەک جاران پشتەڤانێن قوتابخانا (هونەر بو هونەر) و هندەک جاران یێن قوتابخانا (هونەر بو جڤاک)ی زێدە دبن.

زێدەباری هندێ کو ئەگەر بیر ل رۆلێ ئەدەبیاتێ و پێناسەیێن وێ بکەین، دێ

بینین کو ئەدەبیات و ژیانا مروڤایەتییێ پەیوەندییەکا موکوم یا ب هەڤرا هەی و رەنگە ئەدەبیات بێی ناڤەروکەکا مروڤایەتی و باسکرنا خوەشی و نەخوەشی یێن مروڤی، هەبوونەکا لاواز و نە د جهێ خوەدا هەبیتن.

شانوگەری وەک ئێک ژ چەڤێن هونەری؛ وەک هەبوونەکا گشتگیر، گشت بوارێن ژیانێ ڤەدگریتەڤە و شیایە هەبوونا خوە وەک هونەرەکێ زانستی ب سەلمینیت و ئەڤ چەندە یێ د ناخێ هەر تاکەکیدا هەی، لێ رادێ شارەزایی و جهێ ب کار ئینانا وێ و زیرەکاتی د نواندنا رۆلێ تاکە کەسی یا جیاوازە، چونکی مروڤ هەر ژ زاروکینیا خوە و ب وەرگرتنا ئەرکێن جوراوجۆرێن مەزنان _ دختور، ماموستا، فرۆکەڤان، دایک ، باب، ...هتد _ یان ژی رۆلێ ئاژەل و بالندان و لاسایی کرنا وان؛ ب نواندنێ مژویل بووینە و هەتا مەزن دبن و ب دروستی هەست ب هەبوونا خوە وەک ئەکتەرەک د ژیانا خوە یا تاکەکەسی، خێزانی، جڤاکی و ...هتد، لسەر دەپێ شانویا جیهانیدا، دکەن.

بێ گومان د هەر دوو قوناغاندا _ زاروکینی و مەزنایەتی _ مروڤ دویڤچوونا پڕ کرنا ڤالەهیێن هزر و هەستێن خوە دکەت. زاروک ل دەمێ یارییێن خوە و لاسایی کرنا مەزنان؛ ب شێوەیەک ژ شێوەیان، ئازادی و رزگاربوونەکی ل دەڤ خوە دروست دکەت کو یێ توشی وی بووی و ئەوێ ئێخستیە د چوارچووڤەکا تەنگ و نەلڤ دا؛ ب تایبەتی ئەو زاروکێن کو ب تنێ د مالدا دمینن و ب بوورینا دەمی تووشی نەخوشیێن مەترسیدارێن دەروونی دبن و ئەڤ نەخوشییە ژی چون ب هەبوونا وی یا هاتیە وجودێ، بێ گومان ئەگەر ژ لایێ بسپورانڤە نەهێتە چارەسەر کرن، هەتا مرنێ دێ وی کەسی ئازار دەتن.

دڤان جورە نەخوشیاندا زاروک دشانوگەرییێن خوەدا ب دوو ئەرکان رادبیت و سەرەرای کریارێن تاکەکەسی هندەک مۆنۆلۆگان دبێژیت کو هەم ئەو و هەم خێزان و دەردورێن وی، ئافرێنەرێن وانن، زێدەباری هندێ کو دوو ئەرکێن خوەشی و نەخوەشی،کومێدی و تراژیدی، باشی و خرابیان دگریت و ئەگەر ئەڤ شێوەیە بو ماوەیەکێ درێژ بەردەوامی هەبیت و ژ پەیوەندی کرن ب دەردوران بێ بەهر بیت، فێری زمانێ

پەیوەندی کرنێ نابیت، واتە خو ئەگەر مەزن بوو و هاتە دناڤ جڤاکیدا ـ قوتابخانە، کولان، بازار و.... هتد . – نەشێت ب دروستی و ل ئاستێ پێدڤێ مفای ژ وی زمانی وەربگریت و چارەسەریا ئاریشەیێن خوە بکەت و د ئەنجامدا وەک زاروکینییێ، دێ گۆشەگیر بیت و پتر دێ (مۆنۆلۆگ)ێ بکار ئینیت. لێ مۆنۆلۆگ چیە؟

×مۆنۆلۆگ، ئاخفتنەکا ئێک نەفەرییە کو رەنگە گوهدێر هەبیت یان نە« ١ و ئەڤ مۆنۆلۆگەیە کو ب شێوەکێ گشتی دوو جەمسەران ب خوەڤە دگریت، واتە هەم خرابە هەم باش. هەلبەت ئەگەر گوهدێر ب لێنێرین بشێت رادێ کاریگەری و مەترسیا وێ تێبگەهیت و ب لبەر چاڤ وەرگرتنا تێبینی و رێکێن بەرەڤانییێ، خوە و کەسێن دی رزگار بکەت زور باشە، و ب پێچەوانەڤە ژی مەترسیدارە؛ چونکی د مۆنۆلۆگێدا (ئەم مروڤی ب تنێ دبینین کو دویرە ژ ئەڤینی، مروڤایەتی، سروشت و....هتد، کو خوە یێ د زیندانا دەروونێ خوەدا دیل کری.)٢ د پێشکێش کرنا شانوگەرییەکێ، ب ناڤەروکێن جوراوجور و دابەشکرنا ئەرکان چ ب شێوێ دیالۆگ یان مۆنۆلۆگ رێ لبەر سینگێ بینەری دهێتە ڤەکرن کو ب شێوەیەکێ ناراستەوخو پشکدارییێ د وێ شانوگەرییێدا بکەت و ب ئەنجامێن ئەکتیڤ و پوزەتیڤانە، ژ هۆلا شانوییێ بهێتە دەری؛ چونکی گەلەک جاران ئەکتەر ب هندەک کاران رادبن کو ب هندەک هزرێن چەوت و نە دجهێ خوەدا تووشی شکست و پاشەکشێ دبن، لێ بینەر ب لێکدانەڤا گشت کریاران و لبەر چاڤ وەرگرتنا هزر و ئاخفتنێن ئەکتەران، ئەنجامەکا زانسی تر ب دەستڤە دئینێت و خوە ژ دووبارە کرنا وێ چەوتییێ ددەتە پاش، و یا ژ هەمیا گرنگتر، پتر دی خوە نیاسینیت.

هەلبەت زیدەباری ڤێ چەندی فەرە بێژین کو مۆنۆلۆگ سەرەرایی هندێ کو د هشیاری دا دهێتە بکار ئینان، دخەواندا ژی هندەکان ڤە دگریتن؛ چونکی خو ئەو

دەمێ مروڤ دخەودا دئاخڤیت، جورە مۆنۆلۆگەکی بکار دئینیت کو گشت کریارێن خوە یان ئەو ئاخفتنێن خوەیێن روژانە ڤە دجویتەڤە، هەلبەت ئەڤە ژی ب جورەک ژ جورێن نەخوشیان دهێتە نیاسین کو پەیوەندیەکا راستەوخویا ب دەروونێ وی کەسیڤە هەی؛ واتە پشت راست ئەو کەس ژلایێ دەروونیڤە یێ نەساخە یان ئاریشە و کارێن روژانە کاریگەریێ لسەر هزرا وی دکەن، لەورا ب ناچاریڤە دخەوێدا ب ڤی کاری رادبیت؛ هەروەسا خو ئەو مروڤێ نەساخ ل دەمێ تایێ لبەر خوەرا دئاخڤیت و هندەک ئاخفتنان دبێژیت رەنگە چەندین سالە د کویراتیا بیردانکا مێشکێ ویدا هاتیە پاراستن و عەنبار کرن.

شانو

مروڤ د ژیانا خوە یا روژانەدا ب گەلەک کاران رادبیت و د بەهرا پتریا کارێن خوەدا لڤین و بزاڤان بکار دئینیت. سەرەرای هندێ کو مفای ژ دیالۆگ و مۆنۆلۆگێن تایبەت ب خوە د کارێن خوە ژی دبینیت. هەرچەندە شانوگەری ژی × بەو نیشانە دەوترێ کە کومەلە ئەکتەرێک لەسەر سەکۆی شانۆ بە شیوەی دیالۆگ کارێکی هونەری، یان نیمچە هونەری بو چەند کەسانێک کە پێیان دەوترێ جەماوەری شانۆ تەمسیل بکەن« ۱۹.

ب دەربرینەکا دیتر دێ شێین بێژین کو ئەگەر ئەڤ پێناسەیە ژ چوارچووڤا خوە یا هونەری و نیمچە هونەری بهێتە دەری ئاماژەکا راستەوخو بو ژیانێ ددەت؛ ب جیاوازیەکێ کو د ژیانا روژانە دا گشت تاکە کەس، ئەکتەرن و ب کارێ ئەکتەریێ

د شانوگەریا ژیانێ دا د پشکدارن.
زێدەباری هندێ کو سەرەڕای ئەکتەری و گێرانا ڕۆلێ خوە؛ هەمی ب تەماشا کرنا شانوگەرییا خوەڤە د مژویلن؛ واتە دوو کاران د ئێک دەمدا ئەنجام ددەن. یا خود هونەری شانۆ، هونەرێکی جەم دەستییە، کوششی ژمارەیەک لە هونەرمەندانی هەمە جور و بسپوری تیادا یەک دەگرن، هەر هەموویان بەشداری دەکەن لە خولقان و پێکەوە نانی نواندی شانۆییەکە.« ٢٠
هەلبەت هەر ئەڤ شانویە د ئەدەبیاتا یونانیدا، ب (دراما) هاتیە ناڤکرن و دراما × وشەیەکی گریکی کۆنە و لە مەیدانی زمانەوانی کۆنی گریکدا ماناى (کار) یان (کار کردن)ی بەخشیوە. وشەکە لە بنچینەدا(dromena)بووە، واتە (شت کار دکەن)، دیارە ئەم وشەیە لە ژێر باری روژگاردا سواوە و بووە بە (drama ـ کار کردن)« ٢١ ب لێنێرین ل چەمکێ (دراما)ی؛ هزرا مروڤی بو ئێکەم بزاڤا کار کرنێ دبەت، کو کریارا کارکرنێ، بزاڤ و لڤین تێدا وەک جەمسەرەکێ سەرەکی بەرجەستە بوویە.
شانۆ د ئایین و بیر و بوچوونێن کەڤندا:
بێ گومان رەنگە ئەو کریارێن ژ لایی هندەک کەسان ل کەڤندا هاتینە ئەنجامدان ل ژێر ناڤێ(شانو)ی نەهاتیە رێکخستن؛ لێ ب گشتی هندەک لڤین و دیالۆگ و مۆنۆلۆگ تێدا هەبووینە کو وەکی شانویەکی دهاتنە پیش چاڤ. × بەری چوار هزار سالان ل مسرێ؛ ژ بو دەربرین و نیشان دانا داب و نەریتێن ئایینی یێن خوە و پەیوەندی یێن مروڤی دگەل خودایان هندەک نمایشێن ئەنجام داین؛ کو هندەک ژ

وان بریتی نه ژ: ریّ و رەسمێن (ئوزیس و ئوزیروس)؛ دوو خوداوەندێن مسریان، کوب ریّ و رەسمێن(مصائب ابیدوس) دهێنه نیاسین.» ۲۲
کەواتە پەیوەندییا شانوکار و تەماشەڤانان؛ پەیوەندییەکا دوو جەمسەرییە و هەر ژ کەڤندا هەبوویە و ئەڤ جورە شانویە ژی بەری هەر تشتەکی د بیر و باوەرێن ئایینی دا بەرجەستە بوویە؛ چونکی ئەڤ ریّ و رەسمە × پشتی چەندەکێ ل یونانا کەڤن شانوگەریەک ئافراند کو تێدا ئەفسانە و چیروکێن کەڤن تێدا دهاتنە نیشان دان.» ۲۳
لەورا دێ شێین بێژین کو بناغێ سەرەکییێ شانوگەریان و جێگر بوونا وان د ناڤ مللەتاندا، هەمان ریّ و رەسمێن ئایینی یێن سەردەمێن کەڤن بووینە کو ژ لایێ هندەک مروڤێن چاک و ئایینی دهاتنە ئەنجامدان؛ هەلبەت چ ئەڤ ریّ و رەسمە تایبەت ب ئایینیڤە بیت و چ وەک سەرەدەری کرنا ئایینی دگەل نەساخی و ئێش و ئازارێن دەروونی و جەستەیێن کەسێن وی سەردەمی دهاتنە ئەنجامدان.
هەر ل دور ڤێ چەندێ و ب شێوەکێ گشتی سێ تیورێن تایبەت ب پەیدا بوونا شانۆیێ یێن هەین:
×(۱) تیوری یەکەمیان لای وایە بناغەی دراما دەگەرێتەوە سەر (ئاهەنگی جەژن و نوێژە ئایینیەکانی دیۆنیزۆس)کە لە لای گریکەکان خوای مەی بووە، لە رۆژی جەژندا خەلکەکە دەستیان دەکرد بە سەما کردن و سروود ووتن.... لە ناو هەندێ لە گەلانی جیهاندا باوە کە هەموو سەر سالێکی تازە ئاهەنگ بە بۆنەی سەرکەوتنی ژیان بە سەر مردندا یان هاتنی سالی تازە و رۆیشتنی سالی کۆن.
(۲) تیوری دووەم: پێی وایە دراما دەگەرێتەوە سەر ئەو نوێژ و نزایانە کە لەسەر گوری پیاوە ناودارە مردووەکانیان دەکران و لێیان دەپارانەوە کە هەمیشە ئاگاداری زیندووکان بن و پێشرەویان بکەن، دیارە لەم رۆژانەدا کە دەچوونە سەر گۆرەکان قوربانیان بۆ مردووەکان دەکرد و سەر بووردەی ژیانیان دەگێرانەوە.
(۳) تیوری سێیەم: پێی وایە دراما زادە و بەرئەنجامی دوا پلەی گۆرانکاری ئەو مۆسیقا و گۆرانی و ئاواز و سەما کردنەیە کە ئادەمیزادی هەرە کۆن توانیویەتی بەو جۆرە مەگێز و ئارەزوو ،خوشیەکانی خۆی دەرببرێ و لاسای سروشتیان پێ بکاتەوە.» ۲٤
ئەگەر بەرێ خوە بدەینە ڤان هەر سێ تیوران؛ دێ بینین کو هەر سێ تیۆر لدور دوو جەمسەرێن سەرەکی دزڤرنەڤە و ئەو ژی(ئاواز و لڤینن)، و بەهرا پتریا وان بو بیر و باوەرێن ئایینێ و ریّ و رەسمێن ئایینی دزڤرینەڤە کو بڤێ چەندێ بو مە خویا

دبیت کو پرسێن روحی و حالاتێن دەروونی ، هەر ل سەردەمێن کەڤندا رۆل و گرنگی یا خوە هەبوویە و ژ بو هندێ کو دەروونێ خوە ئارام بکەن، بەرەڤ ڤان جورە کریاران دچوون، کو خو ئەڤ چەندە د شانوگەرییا کوردیدا ژی بەرجەستە بوویە:

(١. گەمە میللیەکان
٢. لە ئاهەنگە شانوییەکانی نەورۆز، قوتابخانە و مزگەوت و لە دیوەخان و چایخانە و سەیرانگا و میهرەجانەکانی کوێرەدێ و شارەکان.
٣. ژنهێنان و تەقی خۆشی و ناخۆشی.
٤. هەلپەرکێی کوردی) ٢٥

لێ ئەگەر ب کویری بەرێ خوە بدەینە گشت کریارێن کولتوریێن کوردان؛ دی بینین کو سەرەرای رێ و رەسمێن ئایینی یێن مزگەفت و دیوەخاناندا؛ جورێن یاریێن میللی و شەهیانان؛ شانویەکا تایبەت هەبوویە کو ل ئاهەنگێن نەوروز و میهرەجاناندا ژلایێ خەلکەکیڤە ل گوند و باژێران دهاتنە ئەنجامدان کو بێ گومان کاریگەرییەکا ئەکتیڤانە لسەر هەست و هزر و کریارێن روژانە یێن واندا هەبووینە، کو خو ئەڤ چەندە د کارێن روژانە یێن واندا و ب تایبەتی لدەمێ دروین و جووت و هێران و . . . گشت کارێن گوندیاندا، دهێنە دیتن.

شانو ل قوناغا زاروکینییێ:

ئێک ژ جورێن شانودەرمانی ، شانو دەرمانیا زاروکینی یە،کو ب دابەشکرنا ئەرکان دقوناغا زاروکینێ دا پێکول ژ بو ئاڤا کرنا کەسایەتیا زاروکی دهێتە کرن و ئەڤ جورە شانویە ب یاریێن دراماتیکی دهێتە نیاسین:کو« بزاڤەکە ب رێکا زاروکەکی یان هندەک زاروکان دهێتە ئەنجام دان ،ژ بو هندێ کو سەربورەکا راستەوخو یان ناراستە وخو زیندی بکەنەڤە و وەکو شانوگەریەکی پێشکێش

بکەن و تێدا خوە دگەل رۆلێن کەسایەتیێن چیروکێ دگونجینن ×.٣ واتە ب هەر شێوەیەکێ بیت گونجاندنا زاروکێن قوناغێن باغچێن ساڤا و قوتابخانان د سەربورێن جوراوجوردا؛ جورە ئاڤا کرنەکا کەسایەتیێن زاروکانە و بێ گومان ئەڤ ئاڤاکرنە، ئەنجامەکا پوزەتیڤە لسەر دەروونێ زاروکی و رزگار بوونە ژ هزاران نەخوشیێن دەروونی یێن کو د پاشەروژێدا د بیسێ دانە.

هەلبەت نابیت رۆلێ خەیالا زاروکی ژبیر بکەین کو ب شێوەکێ راستەوخو زالە لسەر کەسایەتیا وی و دبیتە جەمسەرکێ ئەکتیف دئاڤاکرنا کەسایەتیا زاروکیدا.

لایەنێن باشیێن یارێن دراماتیکی:

×(١) پێزانین و راستی دێ هێنە ڤەگوهاستن.

(٢) شیانێن تایبەت دهێنە پەروەردەکرن و بەرفرەهکرن.

(٣) زانستێ شروڤەکرن و لێکدانەڤە دێ هێتە بەرفرەهکرن.

(٤) سەرچاوەیێن زانستی دهێنە نیشان دان.

(٥) زاروکان ژ بو بەرهەنگاریا رویدانێن پاشەروژی بەرهەڤ دکەت .

(٦) تێگەهشتن و هەست پێکرنا بوچوونێن کەسێن دیتر ل دەف زاروکی ب ساناهیتر لێ دکەت.

(٧) تەندروستیا دەروونی ل دەف زاروکی پەیدا دکەت × ٤

بێ شک ب هێزترین خالا باشیێ ل دەف زاروکی، پەیدا بوونا تەندروستیا

دەروونیە ل دەف وی، چونکی ئەگەر دەروونێ زاروکی یا سالم بیت دێ شێت گشت خالێن دی بو خوە بدەستڤە بینیت و دژیانا خوە یا روژانە یا خێزانی و جڤاکیدا؛ یێ سەرکەفتی بیت.

کاریگەرییا شەڕی لسەر مروڤی:

مروڤ ب درێژاهیا مێژوویێ ژ بەر هندەک پێویستی یێن خوە یان ژی هەست کرن ب هێزەکا زور، یێ بەرەڤ شەڕیڤە چووی و دڤان شەڕاندا چ ب سەرکەفت بیت یان نە، ب شێوەکێ نێگەتیڤ کاریگەری ئێخسیتە سەر هەست و هزرێن هەر دوو لایەنێن شەڕکەردا؛ چ شەڕکەرێن وان یان خەلکەکێ ئاسایی. چونکی × شەڕ تایبەتمەندیێن مەعنەوی و دەروونێ ژ ناڤ دبەت«. ٥ و ب شێوەکێ راستەوخو کاریگەریێ لسەر باوەری، ئیمان، ڤیان و... هتد دکەت و وەل مروڤی دکەت کو ب هیچ رەنگەکی یان زور ب لاوازانە، بو ماوەیەکێ درێژ هەست ب ژیانێ و هەبوونا خوە د ژیانێدا بکەت. هەر ژ بەر هندێیە کو« د شانوگەریێن پشتی شەڕێ جیهانییێ ئێکێ و دوویێ دا، هندەک نموونیێن بەرجەستە، ب دژی ڤی سەروبەرێ دەروونییێ پەریشان و خراب و مەترسیدار پەیدا بوون«.٦ واتە دڤیان ب ڤێ رێکێ خەلکێ خوە ـ پاشماییێ شەڕیـ ژ گشت جورێن ئێشان رزگار بکەن.

بێ گومان، شەڕ ب نموونەکا بەرجەستە و کاریگەر لسەر هەست و دەروونێ مروڤی دهێتە هەژمارتن، لێ نابیت رۆلێ پیشەسازییا گران د سەدێ بیستێ دا ژبیر بکەین؛ چونکی تەکنولوژی شیا لسەر ژیانا تاکەکەسی زال بیت و بو ماوێ بیست و چوار دە مژمێران مژویلی خوە بکەت، هەر چەندە ل گەلەک بواراندا شیایە پێویستێن وان بەرهەڤ بکەت، لێ دگەل هندێ ژی سەختیا بوارێ ژیانێ و کارکرنا بەردەوام، ئەوێن بەرەڤ نەساخیێن دەروونی برین. بو نموونە × ژاپون کو ب وەلاتەکێ روحی(واتا گەرا) د هاتە هژمارتن، د سەدێ بووریدا و ژ بەر زالبوونا تەکنولوژیاییێ لسەر ژیانا وان، یێن تووشی نەساخی یێن دەروونی یێن مەترسێدار بووین. × ٧ ب بوچوونەکا دی گرانی، حەزا زۆر بو پارەی، دەستهەلات؛... هتد، هەمی دبنە ئەگەرێ هندێ کو نەساخیێن دەروونی پەیدا بن.

ئەڤ پێشەکییە، تەنها ژ بو هندێ بوو کو ئاماژە ب رۆلێ (هونەر دەرمانی) بکەین و ئەگەر ب کوبری بچینە د بوارێ هونەریدا دێ بینیێن کو ب گەلەک رێکان ـ رێکێن هونەریـ نەخوشی دهێنە دیار و چارەسەر کرن، کو هندەک ژ وان بریتینە ژ:

- ئاخڤتن دەرمانی
- شێوەکاری دەرمانی
- رەنگ دەرمانی
- شانو دەرمانی ...هتد.

کو دڤێریدا دێ باس ل هونەرێ شانوگەریێ کەین کا ب چ شێوە ب ئەرکێ دەرمان کرنا نەساخیێن دەروونی رادبیت.

ب شێوەکێ گشتێ دوو جورێن دەرمان کرنا شانویی یێن هەین: (١) پسیکو دراما (٢) دراما تراپی

(١) پسیکو یان سایکو ب واتایا ئێش و نەخوشی دهێت؛ و دراما ژی واتایا شانویێ ددەت.

٢: دراما تراپی،واتە شانو دەرمانی.

هەلبەت ئەڤ دوو جورە ژ هەڤ د جیاوازن و مەرەما مە د ڤی بابەتیدا ب تنێ جورێ دوویێ یە، چونکی د جورێ ئێکێدا پێویستە (ژ بو دەرمان کرنا نەخوشەکی، گروپەکێ هاریکار دگەل دختورێ بسپوردا هەبیت،کو ل دەستپێکی گروپێ هاریکار و نەساخ دێ هەڤبینن و ئەڤ گروپە زور ب شێوەیەکێ ئاسایی سەرەدەریێ دگەل نەخوشیدا دکەن، ب رەنگەکی کو نەساخ هیچ هەست ب وان ناکەت ودێ تشتەکێ ئاسایی بیت، و پشتی هینگێ سایکوتراپیست ئانکو دختورێ دەروونی دێ دەست بکارێ خوە کەت و دێ دگەل نەساخی ئاخڤیت و هند دێ لسەر وی شول کەت، کو نەساخ ب خوە؛ دێ دەست ب ڤەگێرانێ و ڤەکرنا دەروونی خوە بو نوژداری کەت، و چ د دلی ویدایە دێ بو نوژداری ڤەگێریت، هەر د وی دەمیدا چ تشتێ سەبارەت ب خوە ببێژیت، ئێک ژ گروپێن هاریکار دێ ب وی ئەرکی رابیت؛ واتە ئەگەر گووت: شەڤ بوو، دەپێ شانویێ دێ هێتە تاری کرن. ئەگەر بێژیت: سیبەرا ئێکی ل دێری بوو، ئێک ژ گرویێن هاریکار دێ بیتە سیبەر و...هتد.٨ د ڤی جوریدا نوژدارەکێ دەروونێ ب گروپێ خوەڤە کاری لسەر نەخوشەکی دکەن کو ب پرسیارێن نوژداری و بەرسڤێن نەخوشی، گشت هزرێن د مێشکێ نەخوشیدا ژ لایێ ئەکتەرێن گروپێ نۆژداریڤە دبنە راستی و هەست پێکری لێ دهێن.

پسیکو دراما ،لدەستپێکێ ژلایێ (مۆریس مۆرینۆ)ی ل سالا (١٩٣٩)ێ هاتیە ئەنجام دان کو قوتابییێ (گوستاڤ یونگ)ی بوو و (یونگ) ژی قوتابێ(فرۆید)ی بوو.)٩

لێ هەر وەکی بەری نهو مە ئاماژە پێدای مەرەما مە (دراما تراپی)یە؛ و ژ بەر

هندێ فەرە بزانین کو(دراما)چ واتەیەکی دگەهینیت؟
×درام، وەکو پەیڤ ب واتایا پیشاندان دهێت؛ و د بکار ئینانێدا ب دوو واتایێن شانونامە یان شانونامەیا تراژیدی دهێت.« ١٠ هەروەسا دبێژن کو« شانۆ؛ ل ژێر ناڤەکی دی؛ کو ئەو ژی سایکو درامە؛ هەر ئەو رۆلە کو هەر ئێک ژ مە د ژیانا خوە یا روژانە دا دگریت«.١١
کەواتە دێ شێین بێژین هەم لڤینا د درامایدا و هەم ئەڤلڤینا مە د ژیانێدا، خودان ناڤەروک و بابەتەکێ تایبەت ب خوە ڤەیە . لەورا ب گشتی دراما تراپی دێ ل دور دەرمانکرنا شانویی زڤریت؛ کو هندەک مێژوویا وێ بو × ناڤەراستا سالێن شێشان دزڤریننەڤە؛ دەمێ پێلێن ئاڤانگاردی د شانویا ئەوروپیدا بوورین؛ و دیتن و هزر و بوچوون و فێرکرنێن نوی لدور شانویێ پەیدا بووین، لێ ل سالێن هەشتێیان ب شێوەیەکێ فەرمی دان پینان پێ هاتە کرن.«١٢
ئەڤ شێوازە نهو گەلەک یا ب ناڤ و دەنگ لێ هاتی و کاریگەرییا خوە لسەر چارەسەرییا گەلەک نەخوشان هەبوویە؛ ×ل گەلەک وەلاتان، ب تایبەتی وەلاتێن ئەوروپایی و ئەمریکی و وەلاتێن ئەسکەندیناڤی، وەک شێوازەکێ کاریگەر د چارەسەرییا کەسێن نەخوشدا، مفا ژێ دهێتە وەرگرتن.«١٣ کەواتە ئەڤ شێوازە جورە خواندنەکا دوولایەنی دناڤبەرا هونەرێ شانوگەری و زانستێ دەروونناسییێ یە؛ کو هونەرمەند ب مفا وەرگرتن ژ زانستێ دەروونی؛ ب چارەسەرییا نەخوشان رادبیت.
ب بوچونەکادی × دراما تراپی یێ ژ ناخێ سایکودرام هاتیە وجودی ˚و یێ گشتگیرترە ؛ واتە مفا وەرگرتن ژ شانویێ یە بو چارەسەرییا گشتی. بینەرێ وێ خەلکەکێ ئاساییە و پێویستی ب هیچ جهێن تایبەت ب نوژدایی _ کلینیکا نوژداری _ نینە و دی شێین ل قوتابخانان، کارگەە یان ل مالاندا ئەنجام بدەین. ×١٤ لێ ب پێچەوانەڤە پسیکو دراما بابەتەکی پزشکییە؛ کو فەرە نوژدارێ دەروونناسی ژ بو چارەسەریێ بەرهەڤ ببیت.
د دراما تراپی دا × هونەرمەند کار لسەر وان شانوگەرییان دکەن؛ کو باس ل بابەتێن جڤاکی و نموونێن خرابێن سەرەدەرییان د ناڤ خێزان و جڤاکیدا دکەن«.١٥ ب بوچوونەکا دی، دێ شێین بێژین بەهرا پتر، کار لسەر خالێن لاوازی و ئەوێن دبنە ئەگەرێ نەخوشی یێن دەروونی لدەف بینەریدا، دهیتە کرن و ب ڤان جورە ناڤەروکان؛ دەرهێنەرێ هونەری دڤێت؛ ئەکتەر دەست ب ڤەگوهاستنا خالێن لاوازێن جڤاکی بکەت و دەستێ خوە ب دانیتە سەرئێشا جڤاکی و چارەسەرییەکی بو گشت بینەران د جڤاکیدا پەیدا بکەت. هەر ژ بەر هندێیە کو × نڤیسەرێن

مەزن هەردەم مفای ژ زانستێ دەروونناسیێ ددیتن؛ چون زانستێ دەروونناسی دێ هاریکارییا نڤیسەری کەت کو سالوخەت و رەوشت و سەرەدەرییا مروڤان ب باشی بنیاسیت، کو ئەڤە د شانوگەریێدا زور یا گرنگە.١٦ بێ گومان ژ بو پەیوەندی کرن ب خوینەر و ڤەکرنا دەرگەهێ ناخێ وی پێویستە نڤیسەر گشت لایەنان لبەر چاڤ وەربگریت و ل دویف هزر و دیتنێن تاکێن جڤاکی، بەرهەمێ خوە پێک بینیت. لەورا × شانو ئێک ژ هونەرێن دەگمەنە کو ماددێ کار و بابەتێن وی مروڤن.«١٧ واتە هەم مروڤ وەک پێکهاتا شانوییێ ب ئەرکێ خوە رادبن و هەم وەک بابەتەک ژ بابەتان، ناڤەروکا شانویی پێک دئێنن .

هەر ژ بەر هندێ، شانو نڤیس د ڤان جورە بابەتاندا پێویستە نەخوشی باش بنیاسیت و ل دویف وێ نەساخیێ، ئەنجام و لێکدانەڤە یا وێ نەساخیێ و نەساخی بزانیت و ب دیالوگەکا رێک و پێک و بزاڤێن گرێدایی ب چارەسەرییێ ڤە؛ ب کارێ دەرمان کرنا نەخوشیان راببیت.

هەروەکی هاتیە گووتن دڤان جورە شانوگەریاندا گشت بینەر مفای دبینن و دەرهێنەر ب هاریکارییا نڤیسەری گەلەک رێکان ژ بو چارەسەرییا نەخوشیا تایبەت د شانونامان‌دا دگونجینن. کەواتە ئەڤ جورە شانوگەرییە سەرەرای هندێ کو ل هولێن شانویاندا دهێنە پێشکێش کرن؛ بو زیندانی، پەککەفتی، نەخوشێن دەروونی و...هتد و ل زیندان و نەخوشخانان و لسەر جادەی و لبەر لێڤێن رویباران و د دارستاناندا ژی دهێنە پێشکێش کرن.١٨

زیدەباری هندێ، فەرە بێژین کو ل گشت ڤان جهاندا؛ جورێن شانوگەریان و دیالوگێن وان؛ ژ هەڤ د جیاوازن و نڤیسەر فەرە هزر و مەرەمێن تایبەت ب هەر جهەکی د شانوگەریا خوە دا بگونجینیت؛ و گشت ئەڤ کارە ژ بو خوەش کرنا ژیانا جڤاکی و تاکەکەسییە، واتە لسەر دەپی ژیانێ؛ گشت تاک ب دروستی ب ئەرکێن خوە رابن.